

www.dereta.rs

Fridrih Niče
IZABRANA DELA

FRIDRIH NIČE

TAKO JE GOVORIO ZARATUŠTRA

KNJIGA ZA SVAKOGA I NI ZA KOGA

Prevod i pogovor
DANKO GRLIĆ

Beograd
2016
DERETA

Naslov originala
Friedrich Nietzsche
ALSO SPRACH ZARATHUSTRA

Ein Buch für Alle und Keinen
Werke in drei Bänden; zweiter Band herausgegeben von Karl Schlechta
München, 1955

Ovo izdanje je pripremljeno na osnovu trećeg izdanja Ničeovog dela
„Tako je govorio Zaratustra“, objavljenog u zagrebačkoj
„Mladosti“, 1975. godine

Slobodna prava dela

© ovog izdanja DERETA

ZARATUSTRIN
PREDGOVOR

1

Kad Zaratustri beše trideset godina, napusti svoj zavičaj i jezero zavičaja svoga i pođe u planinu. Uživao je tu u duhu svojem i svojoj samotnosti i to ga nije zamorilo deset godina. Najzad se ipak preobrati srce njegovo – i jednog jutra ustane u samu zoru, stupi pred sunce i ovako mu stane govoriti:

„Velika zvezdo! šta bi bila tvoja sreća da nije onih koje obasjavaš!

Ti se ovde uzdižeš deset godina do moje pećine i zasitilo bi se svetlosti svoje i toga puta, da nema mene, moga orla i zmije moje.

Ali mi smo te čekali svakog jutra, uzimali iz tvoga izobilja i zato te blagosiljali.

I gle! Dodijala mi je moja mudrost, kao pčeli preobilnost skupljenog meda, potrebne su mi ruke koje se pružaju prema meni.

Hteo bih poklanjati i deliti sve dok se mudri među ljudima ponovo ne obraduju svojoj ludosti, a siromašni svojem bogatstvu.

Zato se moram spustiti u dubinu: kao što ti to činiš uveče, kad zapadaš u more i još poneseš svetlosti donjem svetu, ti, prebogata zvezdo!

Moram, poput tebe, *zaći*, kako to kažu ljudi, kojima se želim spustiti.

Blagoslovi me tako, ti mirno oko, koje bez zlobe možeš gledati i preveliku sreću!

Blagoslovi pehar, koji se želi preliti, da bi iz njega potekla voda zlatna i posvuda ponela odsjaj tvoje ushićenosti.

Gle! Ovaj se pehar želi ponovo isprazniti, i Zaratustra želi opet postati čovek.“

Tako je počeo Zaratustrin silazak, njegovo propadanje.

2

278

Zaratustra siđe sam niz planinu i nikoga ne sreće. Ali kad uđe u šume, odjednom stade pred njega neki starac koji je bio napustio svoju svetu kolibu da bi tražio korenje po šumi. I ova-ko reče starac Zaratustri:

„Nije mi nepoznat ovaj putnik: pre više godina prošao je ovuda. Zvao se Zaratustra, ali on se promenio.

Tada si nosio svoj pepeo na planinu: želiš li sada svoju vatru poneti u doline? Ne bojiš li se kazne kojom se kažnjava potpaljivač?

Da, sad prepoznajem Zaratustru. Bistro je oko njegovo, a na usnama njegovim nema gađenja. Ne hoda li stoga kao igrač?

Izmenio se Zaratustra, detetom postade Zaratustra, probudio se Zaratustra: šta ćeš sad kod onih koji spavaju?

Kao u moru živeo si u samoći, i more te nosilo. Jao, zar želiš izići na kopno? Jao, zar opet želiš svoje telo sam vući?“

Zaratustra odgovori: „Volim ljude.“

„A zašto sam ja“, reče starac, „ipak pošao u šumu i sam-ću? Nije li to bilo stoga što sam odviše voleo ljude?

Sad volim boga: ljude ne volim, čovek mi je suviše nesavršena stvar. Dotukla bi me ljubav prema čoveku.“

Zaratustra odgovori: „Zašto sam uopšte govorio o ljubavi! Donosim ljudima dar!“

„Ne daj im ništa!“ reče svetac. „Radije skini nešto s njih, pa zajedno s njima nosi – to će im najviše goditi: samo ako to tebi godi!

Ako im već želiš nešto dati, daj im samo milostinju i pusti da te još i za nju mole!“

„Ne“, reče Zaratustra, „ne dajem milostinje. Zato nisam dovoljno siromašan.“

Svec se nasmeja Zaratustri i ovako kazivaše: „Nastoj da bar prime tvoje blago! Npoverljivi su oni prema pustinjacima i ne veruju da dolazimo kako bismo ih darivali.

Naši im koraci odjekuju suviše samotno ulicama. I kao kad noću u postelji čuju da neko korača mnogo pre izlaska sunca, tako se i sada pitaju: kuda će to lupež?

Ne idi ljudima i ostaj u šumi! Pođi radije životinjama! Zašto nećeš da budeš kao ja – medved među medvedima, ptica među pticama?“

„A šta to radi svetac u šumi?“ , zapita Zaratustra.

Svetac odgovori: „Pravim pesme i pevam ih, a praveći pesme, smejem se, plačem i mumlam: tako slavim boga.

Pevanjem, plačem, smehom i mumljanjem slavim onog boga koji je moj bog. A šta nam ti toносиš na dar?“

Kad je Zaratustra čuo te reči, pozdravi sveca i reče: „Šta bih vam ja mogao dati! Ali pustite me brzo odavde da vam ne bih još štogod i oduzeo!“ – I tako se rastadoše jedan od drugog, starac i zreo čovek, smejući se, kao što se smeju dva dečaka.

A kad je Zaratustra ostao sam, reče u svojoj šumi ovako srcu svome: „Zar je to uopšte moguće! U svojoj šumi stari svetac nije još ništa o tome čuo da je *Bog mrtav!*“

3

Kad Zaratustra dođe u obližnji grad, što leži uz šume, nađe tu mnogo sakupljena sveta na trgu: jer bilo je objavljeno da će se videti igrač na užetu. I Zaratustra progovori ovako narodu:

Učim vas natčoveku. Čovek je nešto što treba da bude prevladano, šta ste vi učinili, da biste ga prevladali?

Sva su bića dosad stvorila nešto iznad sebe: a želite li vi biti oseka ove velike plime i radije se vratiti životinji nego prevladati čoveka!

Šta je majmun za čoveka? Podsmeh ili bolni stid. I upravo to treba da bude čovek za natčoveka: podsmeh ili bolni stid.

Prešli ste put od crva do čoveka, a mnogo je toga u vama još crv. Bili ste jednom majmuni, i još je sada čovek više majmun od bilo kojeg majmuna.

280

A onaj koji je od vas najmudriji, tek je puko dvojstvo i mešavina biljke i sablasti. A zar vas ja pozivam da budete biljke i sablasti?

Eto, učim vas natčoveku!

Natčovek je smisao zemlje. Vaša volja kaže: natčovek *neka bude* smisao zemlje!

Preklinjem vas, braćo moja, *ostanite verni zemlji* i ne verujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama! Trovači su to, svesno ili nesvesno.

To su oni što preziru život, to su oni što umiru i što su samootrovani, sita ih je zemlja ova: mogu stoga da nestanu!

Nekad je greh prema Bogu bio najveći greh, no Bog je umro, a tako su umrli i bezbožnici. Sad je ono najstrašnije grešiti prema zemlji i više ceniti unutrašnjost onog 'neistraživog' nego smisao zemlje!

Nekad je duša s prezirom gledala na telo; i tada je prezir bio nešto najviše – ona ga je htela izmršaviti, poružniti, izgladneti. Mislila je tako da će i telu i zemlji moći izmaknuti.

O, duša je ta bila sama još mršava, ružna i izgladnela: i okrutnost je bila naslada toj duši!

Ali i vi, braćo moja, recite mi: šta vaše telo objavljuje o vašoj duši? Nije li duša vaša siromašna i gadna, puna bednih zadovoljstava?

Doista, čovek je prljava bujica. Jedino more može u sebe primiti prljavu bujicu a da se samo ne uprlja.

Eto, učim vas natčoveku: on je to more, u njemu se može utopiti vaš veliki prezir.

Šta je najveće što vi možete doživeti? To je trenutak velikog prezrenja. Trenutak u kojem će vam se gaditi i vaša sreća, a isto tako i vaš um i vaša vrlina.

Trenutak, kad ćete reći: „Šta mi je stalo do moje sreće! Ona je siromašna i gadna i puna bednih zadovoljstava. A trebalo je da moja sreća opravda i sam opstanak!“

Trenutak, kad ćete reći: „Šta mi je stalo do mojeg uma. Žudi li on za znanjem kao lav za svojom hranom? On je siromašan i gadan i pun bednih zadovoljstava!“

Trenutak, kad ćete reći: „Šta mi je stalo do moje vrline! Još nisam zbog nje pobesneo. Kako me je umorilo moje Dobro i moje Zlo! Sve je to siromašno i gadno i puno bednih zadovoljstava!“²⁸¹

Trenutak, kad ćete reći: „Šta mi je stalo do moje pravednosti! Ne vidim da sam oganj i ugalj. A pravednik je oganj i ugalj!“

Trenutak, kad ćete reći: „Šta mi je stalo do moje samilosti! Nije li samilost krst na koji se razapinje onaj ko voli ljude. Ali moja samilost nije raspeće.“

Da li ste već tako govorili? Da li ste već tako vikali iz svega grla? Ah, da sam vas već čuo da tako vičete iz svega grla!

Ne vapije do neba vaš greh – već vaša samozadovoljna umerenost, sama vaša škrtost u vašem grehu vapije do neba!

Gde je grom koji će vas ošiniti svojim jezikom? Gde je ludilo koje bi trebalo u vas ukalemiti?

Eto, učim vas natčoveku: on je taj grom, on je to ludilo! –

Kad je to Zaratustra izgovorio, povika neko iz naroda: „Dosta smo već čuli o igraču na užetu; dopusti sada da ga i vidimo!“ I sav se narod smejaio Zaratustri. A igrač na užetu, koji je mislio da je reč o njemu, baci se na posao.

4

A Zaratustra je gledao svetinu i čudio se. Zatim progovori ovako:

Čovek je uže, pričvršćeno između životinje i natčoveka – uže iznad bezdna.

Opasno je pogledati preko, opasno je krenuti na put, opasno je pogledati iza sebe, opasno je oklevanje i stajanje.

Ono što je veliko u čoveka, to je da je on most a ne cilj: što se na čoveku može voleti, to je da je on *prelazak* i *silazak*.

Volim one koji ne znaju da žive drugačije nego u propadaju, jer to su oni koji prelaze.²⁸²

Volim velike prezritelje, jer su veliki poštovatelji i jer su strele čežnje za drugom obalom.

Volim one koji ne traže tek u zvezdama razlog da propadnu i budu žrtve; već one koji se žrtvuju zemlji, da zemlja jednom postane zemljom natčoveka.

Volim onog koji živi da bi spoznavao i koji želi spoznati, da bi jednom živeo natčovek. I tako on hoće svoje propadanje.

Volim onog koji radi i pronalazi, da bi natčoveku izgradio kuću i da bi za nj opremio zemlju, životinju i biljku jer tako hoće on svoje propadanje.

Volim onog koji voli svoju vrlinu, jer vrlina je volja za propadanjem i strela čežnje.

Volim onog koji ne zadržava za sebe ni kapljicu duha, već čitav hoće da je duh svoje vrline: tako prelazi on kao duh preko mosta.

Volim onog koji iz svoje vrline čini svoju sklonost i sudbu: tako on zbog svoje vrline još živi i više ne živi.

Volim onog koji ne želi i odviše tih vrlina. Jedna je vrlina više vrlina nego dve vrline, jer je ona više čvor za koji se hvata sudba.

Volim onog čija se duša razdaje, koji neće da mu zahvaljuju i koji ne zahvaljuje nikom: jer on uvek poklanja i ne želi sebe da sačuva.

Volim onog koji se stidi kad je sretne ruke pri kocki i koji tad pita: zar sam ja varalica u igri – jer želi propasti.

Volim onog koji baca ispred svojih dela zlatne reči, a još uvek više ostvaruje nego što je obećao: jer on želi svoje propadanje.

Volim onog koji opravdava one što dolaze, a iskupljuje prošle: jer on želi propast onih koji su sada prisutni.

Volim onog koji huli na svog boga, jer voli svog boga: jer on mora propasti u besu svoga boga.

283 Volim onog čija je duša duboka i ranjiva i koji može propasti i pri malom doživljaju: tako on ide rado preko mosta.

Volim onog čija je duša prepuna, tako da zaboravlja sam na sebe, i sve su stvari u njemu: tako će biti sve stvari njegovo propadanje.

Volim onog koji je slobodna duha i slobodna srca: tako je njegova glava samo unutrašnjost njegova srca, a njegovo ga srce tera u propast.

Volim sve one koji su kao teške kaplje što polako kaplju iz tamna oblaka koji se nadvio nad ljudima: one oglašuju da dolazi grom i propadaju kao glasonoš.

Ja sam, eto, glasonoša groma i teška kaplja iz oblaka: a taj se grom zove natčovek.

5

Kad je Zaratustra izgovorio te reči, pogleda opet po narodu, i začuta. „Stoje tu oni“, reče svom srcu, „i smeju se: ne razumeju me, ja nemam usta za ove uši.

Moraju li im se prvo razbiti uši, kako bi naučili slušati očima? Mora li se bubnjati poput bubnjara i propovednika pokore? Ili, veruju li oni samo mucavcima?

Oni imaju nešto na što su ponosni. Kako samo zovu to čime se toliko ponose? Zovu to obrazovanjem, ono ih odlikuje pred pastirima.

Zato nerado slušaju reč ‘prezrenje’. Želim dakle govoriti njihovom ponosu.

Govoriću im o onom što je najdostojnije preziranja: a to je *poslednji čovek*.“

I ovako reče Zaratustra narodu:

Vreme je da čovek sebi odredi svrhu. Vreme je da čovek posadi klicu svoje najviše nade.

Još je njegovo tle za to dovoljno bogato. A to će tle postati jednom siromašno i šturo i iz njega neće moći više izrasti visoko stablo.

Jao! Dolazi vreme u kojem čovek neće više bacati strelu svoje čežnje preko čoveka i kad tetiva njegovog luka neće više znati zatreperiti. 284

I kažem vam: mora čovek u sebi nositi haos, da bi mogao roditi treperavu zvezdu. I kažem vam: u vama još postoji haos.

Jao! Dolazi vreme u kojem čovek neće više rađati zvezde. Jao! Dolazi vreme najprezrenijeg čoveka, koji ne može više sam sebe prezirati.

Evo! Pokazujem vam *poslednjeg čoveka!*

„Šta je ljubav? Šta je stvaranje? Šta je čežnja? Šta je zvezda“ – tako pita poslednji čovek i trepće očima.

Zemlja će zatim postati mala, i po njoj će skakutati poslednji čovek, koji sve čini malenim. Njegov je rod neistrebljiv kao i rod insekata; poslednji čovek živi najduže.

„Pronašli smo sreću“ – kažu poslednji ljudi i trepću očima.

Napustili su krajeve gde je bilo teško živeti: jer potrebna je toplina. Vole još bližnjega i taru se o njega: jer potrebna je toplina.

Oboleti i biti nepoverljiv za njih je nešto grešno: pažljivo i odmereno stupaju. Budala je onaj ko se još spotiče o kamenje ili ljude.

Od vremena do vremena malo otrova: to stvara ugodne sne. A najzad mnogo otrova, kako bi umiranje bilo lako.

Još se radi, jer rad je zabava. Ali paze da ih zabava ne bi istrošila.

Ne postaje se više siromašan i bogat: oboje je suviše zamorno.

Nema pastira, postoji *jedno* stado! Svako hoće isto, svi su jednaki: ko oseća drugačije, odlazi dobrovoljno u ludnicu.

„Nekada se varao celi svet“ – kažu najosetljiviji i trepću očima.

Postaje se lukav i zna se sve što se dogodilo: tako se mogu svemu narugati do mile volje. Još se prepiru, ali se uskoro i mire – inače bi se pokvario želudac.

285 Postoje još mala zadovoljstva za dan i mala zadovoljstva za noć: ali poštuje se zdravlje.

„Pronašli smo sreću“ – kažu poslednji ljudi i trepću očima. –

I tu se završava prvi govor Zaratustrin, koji se zove i „predgovor“ jer tu ga je prekinula vika i graja svetine. „Daj nam te poslednje ljude, Zaratustra“ – tako su urlali – „učini nas tim poslednjim ljudima! A mi ti poklanjamo natčoveka!“ I sav je narod klicao, i slavio i mljackao jezikom. A Zaratustra se rastruži i reče srcu svome:

„Oni me ne razumeju: ja nemam usta za te uši.

Predugo sam živeo u planinama, predugo sam slušao po-
toke i drveće, a sad im govorim kao da sam pastir.

Nepomična je duša moja i jasna kao planina pre podne. A
oni misle da sam hladan i da se izrugujem strašnim dosetkama.

I gledaju me sad i smeju se: i kad se smeju, još me i mrze.
Led je u njihovom smehu.“

6

A tada se dogodi nešto zbog čega su sva usta zanemela i
sve se oči ukočile. U međuvremenu je, naime, igrač na užetu ot-
počeo svoj posao: izašao je kroz mala vrata i pošao preko užeta
koje je bilo razapeto između dva tornja pa je tako visilo nad tr-
gom i narodom. Kad je bio upravo na sredini svoga puta, opet
se otvoriše mala vrata i napolje skoči neki šareni pomoćnik, ko-
medijaš, i brzim se koracima uputi za prvim igračem: „Napred,
šepavče“, vikao je svojim strašnim glasom, „napred lenčino,
vucibatino, bledunjavko! Opaliću te nogom! Šta radiš tu među
tornjevima? Ti spadaš u toranj, trebalo bi te zatvoriti jer zatva-
raš put boljemu od sebe!“ – I sa svakom rečju prilazio mu je sve
bliže i bliže: a kad je još bio samo korak iza njega, dogodi se
ono strašno, zbog čega sva usta zanemeše i sve se oči ukočiše – 286
prodera se kao đavo i preskoči onog što mu je stajao na putu.
A ovaj, kad je video da ga je pobedio njegov suparnik, izgubi
pri tom glavu i uže: odbaci motku i pade brže nego ona, kao
klupko ruku i nogu, u dubinu. Trg i narod izgledahu kao more
kad ga zahvati oluja: sve je bežalo na sve strane i jedan preko
drugog, a najviše tamo gde je trebalo da padne telo.

A Zaratustra ostade mirno stajati i upravo pored njega pa-
de telo svo slomljeno i utučeno, ali još ne i mrtvo. Nakon nekog
vremena razmrskanom se povrati svest, i vide gde kraj njega kleči
Zaratustra. „Šta ćeš ti ovde?“ reče napokon, „već dugo znam da
će mi ovaj đavo podmetnuti nogu. Sad će me odvući u pakao: da
li ćeš mu se u tome opirati?“

„Časti mi, prijatelju“, odvrati Zaratustra, „svega toga nema o čemu ti govoriš: nema ni đavola ni pakla. Duša će tvoja još brže umreti nego tvoje telo: ne boj se sada ničega više!“

Čovek ga pogleda s nepoverenjem. „Ako kazuješ istinu“, reče zatim, „tada ne gubim ništa, kad gubim život. Nisam mnogo više od životinje, koju su udarcima i mršavim zalogajima naučili da igra.“

„Pa ipak ne“, reče Zaratustra, „ti si od opasnosti načinio sebi poziv, i to ne valja poricati. Sada te tvoj poziv baca u propast: stoga ću te ja pokopati svojim rukama.“

Kad je Zaratustra to rekao, umirući više nije progovorio; pokrenuo je samo ruku kao da traži, pun zahvalnosti, ruku Zaratustrinu.

7

Uto se spustilo veče, i trg utonu u mrak: tada se narod razide, jer umore se čak i radoznalost i strah. No Zaratustra je sedeo na zemlji, pored mrtvaca, utonuo u misli: tako je zaboravio na vreme. Najzad dođe noć, i hladan vetar zaduva iznad usamljenika. Podiže se tada Zaratustra i kaza srcu svome:

„Zaista je danas lep ulov imao Zaratustra! Nije ulovio čoveka, ali je zato ulovio mrtvaca.

287 Neugodno je ljudsko postojanje i još uvek bez smisla: i komedijaš može da mu bude koban.

Hteo bih ljude naučiti smislu njihovog bića: to je natčovek, grom iz tamnog oblaka što se zove čovek.

Ali daleko sam još od njih, i za moj smisao oni još nemaju smisla. Ljudima sam još samo nešto što je između ludaka i mrtvaca.

Tamna je noć, tamni su putevi Zaratustrini. Dođi, hladni i kruti saputniče! Odneću te tamo gde ću te svojim rukama pokopati.“

8

Kad je to Zaratustra rekao srcu svome, naprti mrtvaca na leđa i uputi se dalje. A nije učinio ni sto koraka kad mu se pri-

krade neki čovek pa mu poče šaputati na uvo – i gle! Bio je to komedijaš s tornja. „Idi iz ovog grada, Zaratustra“, reče on, „previše je onih što te ovde mrze. Mrze te dobri i pravedni i zovu te svojim neprijateljem i prezirateljem; mrze te vernici prave vere i zovu te opasnošću za mnoštvo. Sva je tvoja sreća da su ti se smejali: i zaista, ti si govorio poput komedijaša. Sva je tvoja sreća, što si se pridružio mrtvom psu; kad si se tako ponizio, sam si sebe danas spasao. Ali idi iz ovog grada – ili ću te sutra preskočiti kao što preskače živi preko mrtvog.“ I kad je to rekao, čoveka nestade; a Zaratustra se uputi dalje mračnim ulicama.

Na vratima grada susrete grobare: osvetliše mu bakljom lice, prepoznaše Zaratustru i mnogo mu se rugahu: „Zaratustra odnosi mrtvog psa: dobro je to da je Zaratustra postao grobar! Jer naše su ruke prečiste za takvo pečenje. Želi li Zaratustra ukrasti đavolu njegov zalogaj? Pa dobro! I želimo ti prijatan ručak! Samo ako đavo nije bolji kradljivac od Zaratustre – ukrašće ih i pojesti oboje!“ I oni skupiše glave i zajedno se smejahu. 288

Zaratustra na to ne prozbori ni reči i nastavi svojim putem. Kad je išao tako dva sata uz šume i močvare, i suviše je slušao gladno zavijanje vukova, te i sam ogladne. Tako zastade pred nekom usamljenom kućom, u kojoj je gorelo svetlo.

„Glad me naglo spopala“, reče Zaratustra, „kao neki razbojnik. U šumama i močvarama, u dubokoj noći spopala me glad. Čudljiva je moja glad. Često mi dolazi tek nakon ručka, a danas se nije pojavila za čitava dana: gde se zadržavala?“

I Zaratustra uto zakuca na vrata kuće. Pojavi se neki starac. Prinese svetlo i upita: „Ko to dolazi k meni i mome zlom snu?“

„Jedan živ i jedan mrtav“, odvrati Zaratustra. „Dajte mi jesti i piti, zaboravio sam to za dana. Onaj koji nahrani gladnog, osvežiće svoju vlastitu dušu: tako govori mudrost.“

Starac poče, ubrzo se vrati i ponudi Zaratustri hleba i vina. „Loš je ovo kraj za gladne“, reče on, „stoga i stanujem ovde. Životinja i čovek dolaze meni, usamljeniku. Nego, pozovi i tvog saputnika na jelo i piće, on je umorniji od tebe.“ Zaratustra odvrati: „Mrtav je moj saputnik, teško bih ga mogao na to nagovo-

riti.“ „To me se ne tiče“, promrmlja starac; „ko zakuca na moja vrata, mora i uzeti što mu ponudim. Jedite i budite mi dobro!“ –

Zaratustra je zatim ponovo hodao dva sata poveravajući se putu i svetlu zvezda: jer navikao se bio na noć i voleo je gledati u lice sve što spava. A kad svanu jutro, nađe se Zaratustra u dubokoj šumi i više mu se ne ukaza put. Tada stavi mrtvaca u šuplje deblo sebi iznad glave – jer ga je hteo zaštititi od vukova – a sam leže na tle i mahovinu. I uskoro zaspa, umoran telom, ali neuzbuđene duše.

9

289 Dugo je spavao Zaratustra i preko njegovog lica ne pređe samo zora već i prepodne. Napokon se otvori njegovo oko: začuđeno je gledao Zaratustra u šumu i tišinu, začuđeno je gledao u svoju unutrašnjost. Zatim se naglo podiže, kao moreplovac koji je odjednom spazio kopno, i kliknu: jer ugledao je novu istinu. I ovako progovori srcu svom:

„Ukazalo mi se svetlo: potrebni su mi saputnici i to živi – ne mrtvi suputnici i leševi, koje sa sobom nosim kuda ja hoću.

Živi su mi saputnici potrebni, koji će me slediti zato što hoće slediti sami sebe – i to tamo kuda ja hoću.

Ukazalo mi se svetlo: ne govori, Zaratustra, narodu već saputnicima! Ne treba Zaratustra da postane stadu pastir i pas!

Došao sam zato da mnoge odmamim od stada. Neka budu gnevni na mene narod i stado. Zaratustra želi postati razbojnik pastirima.

Pastiri kažem: a oni sebe nazivaju dobrima i pravednima. Pastiri kažem: a oni sebe nazivaju vernicima prave vere.

Pogledaj dobre i pravedne! Koga najviše mrže? Onoga koji razbija njihove tablice vrednosti, razbijača, razbojnika – ali to je stvaralac.

Pogledaj vernike svih vera! Koga najviše mrže? Onoga koji im razbija njihove tablice vrednosti, razbijača, razbojnika – ali to je stvaralac.

Saputnike traži stvaralac, a ne mrtvace, a ne stada i vernike. Saradnika traži stvaralac, onog koji ispisuje nove vrednosti na nove tablice.

Saputnike traži stvaralac i sažeteoce: jer kod njega je sve zrelo za žetvu. Ali nedostaje mu hiljadu srpova: stoga kida klasje i ljut je.

Saputnike traži stvaralac, i one koji znaju zaoštriti srpove svoje. Ljudi će ih zvati uništavateljima i prezirateljima dobrog i zlog. Ali to su žeteoci i slavljenici.

Saradnike traži Zaratustra, sažeteoce i svečare traži Zaratustra: šta će mu stada i pastiri i mrtvaci. ²⁹⁰

A ti, moj prvi saputniče, budi mi dobro! Dobro sam te pokopao u tvom šupljem stablu, dobro sam te sklonio pred vukovima.

A sad se rastajem s tobom, jer je vreme prošlo. Između dve zore javila mi se nova istina.

Pastir ne treba da budem, ni grobar. Neću više ni da govorim sa narodom: poslednji put govorio sam mrtvacu.

Pridružiću se stvaraočima, žeteocima i slavljenicima: želim im pokazati dugu i sve stepene natčoveka.

Usamljenicima i onima koji su udvoje usamljenici pevaću svoju pesmu, i svojom srećom opteretiću srce onoga koji ima uši za ono što se nikad nije čulo

Želim da stignem ka svom cilju, idem svojom stazom; preskočiću one koji zastajkuju i koji su spori. Neka moja staza bude njihovo propadanje.

10

Zaratustra je to rekao srcu svome kad je sunce stajalo u zenitu: tada pogleda upitno u visinu – jer začuo je iznad sebe oštar krik neke ptice. I gle! Orao je u širokim krugovima presecao vazduh i o njemu je visila zmija, koja nije bila nalik na plen, već na njegova prijatelja: jer mu se beše obavila oko vrata.

„To su moje životinje“, reče Zaratustra i od srca se obradova.

„Najponosnija životinja pod suncem i najlukavija životinja pod suncem – one su pošle u izviđanje.

Žele da saznaju da li Zaratustra još živi. Doista, živim li još?

Opasnije mi je ići među ljudima nego među životinjama, opasnim putem ide Zaratustra. Neka me vode moje životinje!“

Kad je Zaratustra to rekao, seti se reči sveca u šumi, uzdahnu i reče ovako srcu svome:

291 „Kad bih mogao biti lukaviji! Kad bih mogao biti lukav do srži, poput moje zmiје!

Ali tražim eto nešto što je nemoguće: molim samo moj ponos da bude uvek zajedno s mojom lukavošću!

A ako me jednom moja lukavost napusti – ah, ona tako rado odleti – neka moj ponos tada još leti s mojom ludošću.“

– Tako otpoče Zaratustrin silazak, njegovo propadanje.

ZARATUSTRINI GOVORI

O TRI PREOBRAŽAJA

Pokazaću vam tri preobražaja duha: kako se duh pretva- 293
ra u kamilu, kamila u lava i najzad lav u dete.

Mnogo toga teškog postoji za duh, snažni duh, koji je voljan da nosi, kojem pripada strahopoštovanje: njegova snaga zahteva ono što je teško i najteže.

Šta je teško? – tako pita duh koji je voljan da nosi, tako pada na kolena, poput kamile, i traži da ga dobro natovare.

Šta je najteže, vi junaci? – tako pita duh koji je voljan da nosi – da to naprtim na sebe i da se radujem svojoj snazi.

Nije li ovo: poniziti se, kako bi se uvredila vlastita oholost. Dopustiti da sjaji vlastita ludost, kako bi se narugala vlastitoj mudrosti.

Ili je ovo: rastaviti se od samog našeg dela, kad ono slavi pobedu? Penjati se na visoke planine i zavoditi zavodnika?

Ili je ovo: hraniti se žirom i travom saznanja, a zbog istine trpeti glad u duši!

Ili je ovo: biti bolestan i tešitelje oterati i prijateljevati s gluhima, koji nikad ne čuju šta ti želiš?

Ili ovo: ući u prijavu vodu, ako je to voda istine i ne terati od sebe hladne žabe i tople krastače.

Ili je ovo: voleti one koji nas preziru i pružati ruku sablasti, ako nas želi zaplašiti?

Duh koji je voljan da nosi prima na sebe sve što je najteže: poput kamile koja, natovarena, žuri u pustinju, žuri i on u svojoj pustinju.

Ali u najusamljenijoj pustinji zbiva se drugi preobražaj: tu postaje duh lavom, želi da se dograbi slobode i da bude gospodar u svojoj vlastitoj pustinji.

On tu traži svoga poslednjeg gospodara: hoće da mu postane neprijatelj, njemu i svojem poslednjem bogu, s velikim se zmajem želi boriti za pobeđu.

294 Ko je veliki zmaj, što ga duh ne može nazivati više gospodarem i bogom? „Ti si dužan“ zove se veliki zmaj. Ali duh lava kaže „ja hoću“.

„Ti si dužan“ isprečilo mu se na putu, blistajući se poput zlata; životinja je to s ljuskama, i na svakoj se ljusci zlatno sjaji: „Ti si dužan!“

Hiljadugodišnje vrednosti sjaje se na tim ljuskama i ova-ko govori najsnažniji od svih zmajeva: „Sva vrednost stvari – sjaji se na meni.“

Svaka je vrednost već stvorena, a sva stvorena vrednost, to sam ja. Doista ne treba da bude više nikakvog „Ja hoću“! Tako je govorio zmaj.

Braćo moja, zašto je potreban lav u duhu? Zašto nije dovoljna tegleća životinja, koja se odriče i koja je puna strahopoštovanja.

Lav ne može još stvoriti nove vrednosti: ali može sebi stvoriti slobodu za novo stvaranje – to može snaga lava.

Da bi se sebi stvorila sloboda i sveto Ne takođe i pred dužnošću: zato je, braćo moja, potreban lav.

Sebi prisvojiti pravo na nove vrednosti – to je najstrašnije prisvajanje za duh koji je voljan da nosi i koji je pun strahopoštovanja. Doista, za njega je to grabež i stvar grabežljive zveri.

Kao nešto najsvetije voleo je on jednom „Dužnost ti je“: a sad mora zabludu i samovolju da nađe još i u tom najsvetijem da bi ugrabio sebi slobodu od svoje ljubavi: za takav grabež potreban mu je lav.

Ali kažite mi, braćo moja, šta još to može dete, što nije mogao ni lav? Zašto mora grabežljivi lav da postane još i dete?

Dete je nevinost i zaborav, stalno otpočinjanje, igra, točak, koji se iz samog sebe okreće, prvi pokret, sveto kazivanje Da.

Zaista, za igru je stvaranja, braćo moja, potrebno sveto kazivanje Da: *svoju* volju hoće sad duh, *svoju* volju osvaja onaj koji je u svetu izgubljen.

Tri sam vam preobražaja duha pokazao: kako je duh postao kamilom, a lavom kamila, i najzad lav detetom. –

Tako je govorio Zaratustra. A tada je boravio u gradu koji se zove: Šarena krava.

O GOVORNICAMA VRLINE

Slavili su pred Zaratustrom nekog mudraca, koji je znao 295 dobro da govori o snu i vrlini: mnogo ga stoga poštuju i nagrađuju i sva omladina sedi pred njegovom govornicom. K njemu pođe Zaratustra i zajedno s omladinom sede pred njegovu govornicu. I ovako je govorio mudrac:

Poštovanje i stid pred snom! To je ono prvo! I svima se onima koji slabo spavaju i bdiju noću sklanjajte s puta!

I lopov je čak stidljiv pred snom: često se tiho šunja noću. A bestidan je noćni čuvar i svoj rog bestidno nosi.

Spavati nije malo umeće: to zahteva da se zatim čitav dan bdije.

Deset puta dnevno moraš sam sebe svladati: to stvara zdrav umor i to je mak za dušu.

Deset puta moraš da se ponovo izmiriš sa samim sobom; jer savlađivanje je gorko, a loše spava onaj koji se nije sa sobom izmirio.

Dnevno moraš naći deset istina, inače ćeš još i noću tražiti istinu, jer gladna je ostala tvoja duša.

Dnevno se moraš deset puta smejeti i biti raspoložen: inače će ti noću smetati želudac, taj otac nevolje.

Malo njih to zna: ali moraju se posedovati sve vrline kako bi se dobro spavalo. Da li ću lažno svedočiti? Da li ću izvršiti brakolomstvo?

Da li ću poželeći devojkju svoga bližnjeg? Ništa se od svega toga ne slaže s dobrim snom.

A čak kad se i poseduju sve vrline, mora se još nešto znati: i same vrline pravovremeno oterati na spavanje.

Da se međusobno ne prepiru, te krasne ženice! I to zbog tebe nesrećniče!

Mir s bogom i sa susedom: tako hoće dobar san. I mir još sa susedovim đavolom! Jer inače će doći tebi noću.

Poštovanje vlasti i poslušnost, a takođe i sakatoj vlasti! Tako hoće dobar san! Šta ja mogu, što vlast rado ide na saka-tim nogama.

²⁹⁶ Najbolji će pastir za mene biti onaj koji svoju ovcu vodi na najzeleniji pašnjak: to se slaže s dobrim snom.

Ne želim mnogo časti i mnogo blaga: to razdražuje žuč. Ali loše se spava bez dobra imena i malo blaga.

Maleno društvo volim više nego zlo: ali treba da dođe i ode u pravo vreme. To se slaže s dobrim snom.

Sviđaju mi se mnogo i siromašni duhom: pospešuju san. Blaženi su oni, a posebno kad tvrdimo da imaju uvek pravo.

Tako teče dan vrlog čoveka. Dođe li noć, čuvam se dobro da ne zovem san! San, gospodar, ne želi da ga iko zove!

Ne zovem već razmišljam šta sam za dana učinio i mislio. Preživajući, pitam se, strpljivo poput krave: šta je bilo tvojih deset prevazilaženja?

I kojih je to deset izmirenja, i deset istina, i deset smešnih zgoda s kojima si raspoložio srce svoje.

Tako me u rasuđivanju, ljuljan od četrdeset misli, spopa-da odjednom ni od koga pozvani san, gospodar vrlina.

San zakuca na moje oko: tako ono oteža. San mi dotakne usne: i one ostanu otvorene.

Doista, kako mi se tiho prikrada, najdraži od svih kradljivaca, i krade moje misli: i stojim tada nem kao ovaj govornički sto.

Ali ne stojim tada više dugo: uskoro ležem. –

Kad je Zaratustra čuo starca šta govori, smeja se u svom srcu: jer ukaza mu se svetlo. I ovako reče svome srcu:

Budala je za me ovaj mudrac sa svojih četrdeset misli: ali verujem da se dobro razume u spavanje.

Srećan je čak i onaj ko stanuje u blizini ovog mudraca. Tako je spavanje zarazno, a zaraza se širi i kroz debeli zid.

Čarolija je i u samoj njegovoj govornici. I nisu sedeli uzalud mladići pred propovednikom vrline.

Njegova mudrost glasi: bdeti, da bi se dobro spavalo. I zaista, kad život ne bi imao smisla i kad bih morao izabrati besmisao, izabrao bih i ja ovaj najvredniji besmisao.

Sad jasno razumem šta se nekad tražilo pre svega, kad se 297 tražio učitelj vrline. Tražilo se za sebe dobro spavanje, a uz to još vrline koje uspavljaju poput maka.

Svim je tim slavljenim mudracima govornicâ mudrost bila spavanje bez sna, nisu znali ni za kakav bolji smisao života.

I još danas ima takvih kao što je ovaj propovednik vrline, a nisu uvek ni tako časni; ali njihovo je vreme prošlo. I neće više dugo stajati: ubrzo će leći.

Blaženi su ti pospani: jer treba da uskoro zadremaju. –

Tako je govorio Zaratustra.

O ONIMA KOJI VERUJU U ZAGROBNI ŽIVOT

Nekada je i Zaratustra bacao svoju zabludu s one strane čoveka, poput svih onih koji veruju u zagrobni život. Tada mi se činilo da je svet napaćeno i izmučeno delo božje.

Snom mi se tada činio svet i pesmom boga; šareni dim pred očima božanskog nezadovoljnika.

Dobro i zlo, radost i patnje. Ja i Ti – šareni dim izgledaše mi to pred stvaralačkim očima. Tvorac je hteo odvratiti pogled od sebe – tada je stvorio svet.

Opojna je radost patnicima kad odvrte pogled od svojih patnja i izgube se. Nekad mi se svet činio kao opojna radost i samoizgubljenje.

Večno nesavršen svet, odraz večitog protivrečja i to nesavršen odraz – opojna radost svoga nesavršenog tvorca – tako mi se nekad činio svet.

Tako sam i ja nekad bacao svoju zabludu s one strane čoveka, poput svih onih koji veruju u zagrobni život. Da li doista s one strane čoveka?

Ah, braćo moja, ovaj bog, što sam ga stvorio bio je ljudsko delo i ljudska ludost, kao i svi bogovi!

Bio je on čovek i samo siromašan komad čoveka i mene: iz vlastitog je pepela i žara došla meni ova utvara. I doista! Ni je do mene došla „s one strane“!

298 I šta se zbilo, braćo moja? Savladao sam sebe, patnika, poneo svoj sopstveni pepeo gore u planinu, i našao sebi svetliji plamen. I gle! Tada je preda mnom utvara *uzmakla!*

Bila bi mi sada patnja, bilo bi to mučenje ozdravljenog da verujem u takve utvare; bila bi mi to sad patnja i poniženje. Tako ja govorim onima koji veruju u život zagrobni.

Patnja bi bila to i nemoć – to je stvorilo sve zagrobne svetove; te je svetove stvorilo i ono kratko ludilo sreće, koje iskusi samo onaj koji najviše pati.

Umor, koji *jednim* skokom hoće da bude na kraju, jednim smrtnim skokom, jedan neuki umor, koji više čak i neće: on je stvorio sve bogove i zagrobne svetove.

Braćo moja, verujte mi! Telo je to počelo očajavati o telu – ono je prstima zaslepljenog duha udaralo o poslednje zidove.

Braćo moja, verujte mi! Telo je to izgubilo veru u zemlju – ono je čulo kako njemu govori unutrašnjost bića.

I tada je htelo glavom kroz poslednje zidove, i ne samo glavom – onamo k „onom svetu“!

Ali je „onaj svet“ dobro sakriven pred čovekom, onaj otčovečen, nečovečni svet, koji je nebesko Ništa; a unutrašnjost bića ne govori čoveku baš ništa osim kad govori kao čovek.

Zaista, teško je dokazati svekoliko biće i teško ga je navesti da progovori. Kažite mi, braćo, nije li najčudnovatija od svih stvari najbolje dokazana?

Da, ovo Ja i njegovo protivrečje i zamršenost govore još najbolje o svom bitku, ovo Ja koje stvara, koje hoće i koje vrednuje, Ja koje je mera i vrednost stvari.

I to najčestitije biće, Ja – govori o telu i još hoće telo, čak i kad peva i sanjari i leprša svojim slomljenim krilima.

Sve se bolje uči govoriti to Ja: i što više to uči, utoliko više nalazi reči i poštovanja za telo i zemlju.

Moje me Ja naučilo novom ponosu; ovo hoću ljude naučiti: da ne skrivaju više glavu u pesak nebeskih stvari, već da je nose slobodno, zemaljsku glavu, koja stvara smisao zemlje!

299

Učim ljude novoj volji: da hoće onaj put, kojim je slepo išao čovek, i da ga nazivaju dobrim i da s njega više nečujno ne silaze poput bolesnika i umirućih!

Bolesnici i umirući bili su oni koji su prezreli telo i zemlju i izmislili ono nebesko i isceljujuće kapi krvi: ali još su i te slatke i mračne otrove uzeli iz tela i zemlje!

Od bede su svoje hteli pobeći, a zvezde su im bile suviše daleko. Tada su uzdahnuli: „O, kad bi ipak postojao nebeski put, da se nečujno iskrademo u drugo biće i sreću!“ – i tada su pronašli sebi svoje varke i krvave napitke.

Zamišljali su da su izmakli svome telu i zemlji ovoj, ti nezahvalnici. A ipak, kome su morali da zahvale grč i slast tog izmicanja? Svom telu i zemlji ovoj.

Zaratustra je blag prema bolesnicima. Zaista, on se ne ljuti na njihov način utehe i nezahvalnosti. Neka se samo pretvore u one koji ozdravljaju i savladavaju i stvaraju sebi jedno više telo!

Ne ljuti se Zaratustra ni na onog koji ozdravlja, kad se nežno osvrće za svojom ludošću i noću nečujno obilazi grob svog boga: ali bolest i bolesno telo za mene su takođe i njegove suze.

Mnogo je bolešljivog naroda bilo uvek među onima koji pevaju i koji pate od boga; razjareno mrze oni čoveka koji saznaje i onu najmlađu vrlinu koja se zove: poštenje.

Stalno se osvrću za tamnim vremenima: tada su, dakako, ludost i vera bili nešto drugo; bes razuma značio je sličnost božanstvu, sumnja greh.

I suviše dobro poznajem te koji su slični božanstvu: oni žele da se u njih veruje, i da sumnja bude greh. I suviše dobro znam takođe u šta veruju najviše i oni sami.

Zaista ne veruju ni oni u zagrobne svetove i isceljujuće kapi krvi: već najviše u telo, njihovo je vlastito telo za njih stvar po sebi.

A za njih je ono bolesna stvar: i rado bi izašli iz vlastite kože. Stoga prisluškuju ne bi li čuli propovednika smrti i sami propovedaju zagrobne svetove.

300 Slušajte radije, braćo moja, glas zdravog tela: to je pošteniji i čistiji glas.

Poštenije i čistije govori zdravo telo, savršeno i pravilno: ono govori o smislu zemlje.

Tako je govorio Zaratustra.

O PREZIRATELJIMA TELA

Želim govoriti prezirateljima tela. Ne tražim da uče drugačije i da drugačije poučavaju, već da se oproste od svoga vlastitog tela – i da tako začute.

„Ja sam telo i duša“ – tako govori dete. A zašto se ne bi govorilo poput dece?

Ali onaj koji se prenuo, koji zna, kaže: samo sam telo i ništa drugo sem toga; a duša je samo reč za nešto na telu.

Telo je veliki um, mnoštvo s *jednim* smislom, rat i mir, stado i pastir.

Oruđe tvog tela je, brate moj, takođe i tvoj mali um, koji ti nazivaš „duhom“, malo oruđe i igračka tvoga velikog uma.

„Ja“, kažeš ti, i ponosan si na tu reč. Ali ono najveće je – u šta ti nećeš da veruješ – tvoje telo i njegov veliki um: ono ne izriče Ja, ali stvara Ja.

Šta oseća čulo, što spoznaje duh, to u sebi nema svog kraja. Ali čulo i duh hteli bi te uveriti da su oni kraj svih stvari: tako su tašti.

Čulo i duh su oruđe i igračka: iza njih leži još vlastitost. Vlastitost traži očima čula, prisluškuje takođe ušima duha.

Sopstvenost uvek prisluškuje i traži: ona upoređuje, prisiljava, osvaja, razara. Ona vlada i vladalac je takođe nad Ja.

Iza tvojih misli i osećaja, brate moj, stoji moćan zapovednik, nepoznati mudrac – zove se sopstvenost. Stanuje u tvom telu, on je telo tvoje.

Više je uma u tvom telu nego u tvojoj najboljoj mudrosti. I ko zna zašto je tvom telu potrebna upravo tvoja najbolja mudrost? 301

Tvoja se sopstvenost smeje tvome Ja i njegovim ponosnim skokovima. „Šta su za mene ti skokovi i letovi misli?“, kaže ona sebi. „Zaobilazni put mojem cilju. Ja vodim na uzici Ja i nadahnjujem ga njegovim pojmovima.“

Sopstvenost kaže tome Ja: „Ovde oseti bol!“ I tada ono pati i razmišlja kako više ne bi patilo – i upravo stoga *treba* da misli.

Vlastitost kaže tome Ja: „Ovde oseti užitak!“ I tada se ono raduje i razmišlja kako bi se češće moglo radovati – i upravo stoga *treba* da misli.

Prezirateljima tela želim reći još samo nešto. Ono što preziru, to poštuju. A šta je to stvorilo poštovanje i preziranje, vrednost i volju?

Stvaralačka vlastitost stvorila je sebi poštovanje i preziranje, stvorila je radost i bol. Stvaralačko telo stvorilo je sebi duh kao ruku svoje volje.

I u svojoj ludosti i preziranju služite još vi, preziratelji tela, svojoj vlastitosti. Kažem vam: vaša vlastitost sama želi umreti i okreće se od tela.

Ona više ne može ono što bi najradije htela – stvarati izvan i preko sebe. To bi htela najradije, to je njen čitav žar.

Ali prekasno joj je stalo do toga – tako vaša sopstvenost želi da propadne, vi preziratelji tela.

Propast želi vaša sopstvenost, i zato ste i postali preziratelji tela. Jer ne možete više stvarati iznad i preko sebe.

I stoga ste sad besni na život i zemlju. Neznalačka zavist krije se u prekom pogledu vašeg preziranja.

Fridrih Niče
TAKO JE GOVORIO ZARATUSTR

Prevod i pogovor

Danko Grlić

Za izdavača

Dijana Dereta

David Dereta

Glavni urednik

Dijana Dereta

Likovno-grafička oprema

Marina Slavković

Lektura / Korektura

Vladimir Janković

Milica Joksimović

Treće DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-063-3

Tiraž

1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011 23 99 077, 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel: 011 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel: 011 30 58 707, 35 56 445

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Ниче Ф.
821.112.2-96

НИЧЕ, Фридрих, 1844–1900

Tako je govorio Zaratustra : knjiga za svakoga i ni za koga / Fridrih Niče ; prevod i pogovor Danko Grlić. – 3. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 350 str. ; 21 cm. – (Izabrana dela / Fridrih Niče)

Prevod dela: Also Sprach Zarathustra / Friedrich Nietzsche. – Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst. – Uz prevod Zaratustre: str. 297–298. – Smisao i sudbina filozofije Fridriha Ničea: str. 301–350.

ISBN 978-86-6457-063-3

1. Грлић, Данко [преводац] [аутор додатног текста]

а) Ниче, Фридрих (1844-1900)

COBISS.SR-ID 222661388